

KAIP UGDYTI SOCIALIAI SĄMONINGĄ MOKSLEIVĮ?

Integruoto socialinio ugdymo gairės 9-10 klasėms:
ekonomika, etika, pilietiškumas

PARENGĖ:

Marija Vyšniauskaitė,
Lietuvos laisvosios rinkos institutas

Prof. Dr. Giedrė Kvieskienė,
Lietuvos edukologijos universitetas

Vytautas Kveska,
Lietuvos edukologijos universitetas

Tuomas Rauhansalo,
JAMK University of Applied Sciences

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

*Projekto numeris - 2016-1-LT01-KA201-023232.
Šis projektas finansuojamas remiant Europos Komisijai.
Šis leidinys atspindi jo rengėjų, bet ne Švietimo mainų
paramos fondo, Europos Komisijos ar jos institucijų požiūrį,
todėl Europos Komisija negali būti laikoma atsakinga už šios
medžiagos turinį ir galimą panaudojimą.*

ĮVADAS: KAS YRA SOCIALINIS SĄMONIN- GUMAS?

Socialinis sąmoningumas - tai gebėjimas suprasti visuomenėje vykstančius procesus,

jų santykį ir poveikį sau, kitiems ir pasauliui. Skurdas, vartotojiškumas, darbas, tarša, nelygybė, sveikata, migracija, socialiniai tinklai, balsavimas, propaganda - tai aštrios šių dienų temos, su kuriomis susiduria kiekvienas. Šios temos apima problemas, kurios svarstytinos keliais lygiais. Pirmiausia asmeniškai - kaip galėčiau padėti skurstantiems? Ką daryti, kad gyvenčiau kaip Billas Gatesas? Ar imigrantai atims iš manęs darbą? Ar esu priklausomas nuo Feisbuko? Kitų klausimų sprendimo ieškoma visuomenėje - ar įmanoma išspręsti skurdo problemą? geriau gauti 300 Eur pašalpą ar 300 Eur atlyginimą? Ar turėtume atidaryti šalies sienas? Ar tikrai turime žodžio laisvę? Trečiojo tipo problemoms sprendimų ieškoma globaliu mastu, pavyzdžiui - kodėl pasaulyje vis dar egzistuoja badas? Ar robotai pakeis žmones? Ar įmanomas pasaulis be sienų? Kaip kovoti su propaganda? Tai svarbūs klausimai plačiai nagrinėjami įvairiuose diskursuose - nuo žiniasklaidos iki akademijos, pristatant skirtingas, dažnai konfrontuojančias nuomones.

Esminis ginklas informacijos ir nuomonių įvairovės kontekste -

kritinis, savarankiškas mąstymas. Skatinti tokį mąstymą apie socialines problemas reikia mokyklose, ypač vyresnėse klasėse, kai visuomenės aktualijos tampa asmeniškai svarbios, kai reikia jas suprasti, kad galėtum priimti atsakingus sprendimus, prisidėti prie bendruomenės problemų sprendimo. Skatinti socialinį sąmoningumą padedantys ugdymo principai - tai diskusija, supratimas, kad asmuo yra socialinių reiškinių centras, aktyvus įsitraukimas į viešas iniciatyvas, ugdymo kreipimas į gebėjimus ir žinių įsisąmoninimą, kai mokytojas atlieka gido (fasilitatoriaus) funkciją, o progresui nustatyti naudojamas įsivertinimas.

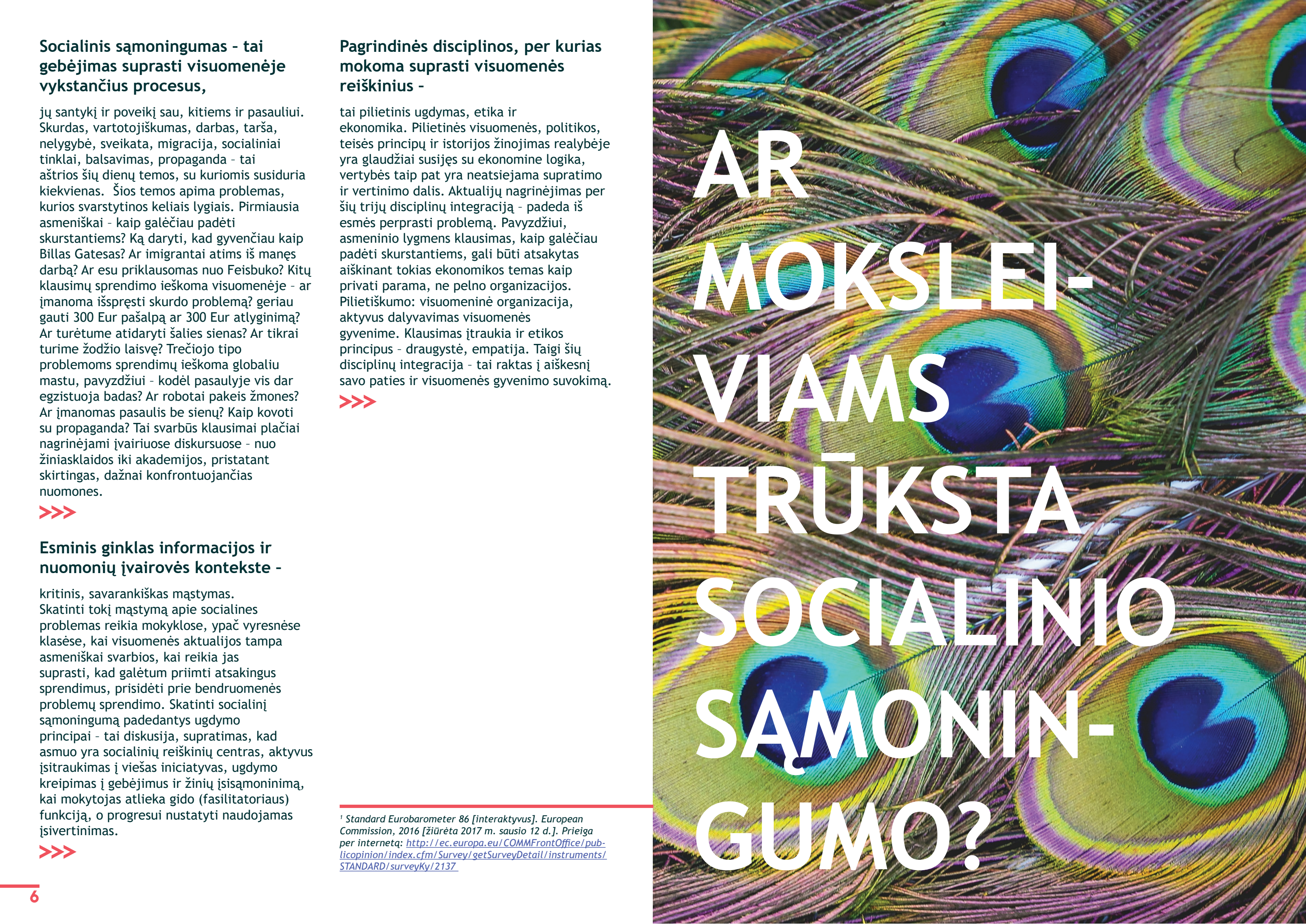

Pagrindinės disciplinos, per kurias mokoma suprasti visuomenės reiškinius -

tai pilietinis ugdymas, etika ir ekonomika. Pilietinės visuomenės, politikos, teisės principų ir istorijos žinojimas realybėje yra glaudžiai susijęs su ekonomine logika, vertybės taip pat yra neatsiejama supratimo ir vertinimo dalis. Aktualijų nagrinėjimas per šių trijų disciplinų integraciją - padeda iš esmės perprasti problemą. Pavyzdžiui, asmeninio lygmens klausimas, kaip galėčiau padėti skurstantiems, gali būti atsakytas aiškinant tokias ekonomikos temas kaip privati parama, ne pelno organizacijos. Pilietiškumo: visuomeninė organizacija, aktyvus dalyvavimas visuomenės gyvenime. Klausimas įtraukia ir etikos principus - draugystė, empatija. Taigi šių disciplinų integracija - tai raktas į aiškesnį savo paties ir visuomenės gyvenimo suvokimą.

¹ Standard Eurobarometer 86 [interaktyvus]. European Commission, 2016 [žiūrėta 2017 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/COMMfrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2137>

AR MOKSLEI- VIAMS TRŪKSTA SOCIALINIO SĄMONIN- GUMO?

Socialinio sąmoningumo trūkumą akivaizdžiausiai iliustruoja populistinių politinių jėgų pergalės pasaulyje,

neatsakingas viešųjų ir asmeninių finansų tvarkymas: valstybių ir privačių asmenų skolos, emigracija dėl socialinių garantijų, pasiryžimas dalį savo laisvių aukoti vardan menamo saugumo. Šis darbas skirtas atskleisti ugdymo gaires, kaip efektyviausiai ugdyti jaunų žmonių mąstymą apie socialines problemas, ieškoti jų sprendimų.

Pirmiausia, dažnai jauni žmonės neturi pagrįstos asmeninės nuomonės apie tai,

kas vyksta socialinėje erdvėje. Savo poziciją aiškina naudodami ne nuoseklius argumentus, bet atkartodami stereotipines klaišes - žiniasklaidoje, šeimoje ar draugų rate nugirstų požiūrių rinkinį, kurio patys nėra įsisąmoninę ir nėra linkę kvestionuoti.

Antra, jaunimas dažnai nemato savęs pačių kaip sprendimų priėmėjų,

galinčių daryti įtaką ekonominei, socialinei, politinei situacijai. Dėl asmeninių nesėkmių ar prastos ekonominės situacijos yra linkę kaltinti aplinką - valdžią, žiniasklaidą ar verslininkus. 2016 m. Eurobarometro atlikta apklausa rodo, kad pusė iš apklaustų jaunų žmonių mano, kad efektyviausias būdas dalyvauti visuomeniniame gyvenime yra balsavimas rinkimuose. Taigi pokyčių visuomenėje siekimas susiaurinamas iki balso atidavimo ir reprezentacijos lūkesčio. Kad efektyvu ir po rinkimų aktyviai kontroliuoti išrinktąją valdžią mano tik kas penktas respondentas, pavyzdžiui, įsitraukti į viešus politinius debatus, demonstracijas ar prisijungti prie nevyriausybinų organizacijų veiklos. Asmeninės iniciatyvos svarbą socialinių problemų sprendime kaip veiksmingą pripažįsta trečdalis apklaustųjų.²

Lietuvoje 2015 m. atlikta apklausa „Jaunimas ir politika“ rodo, kad nors 41 proc. apklaustųjų identifikuoja save kaip politiškai aktyvius, susipažinusius su partijų programomis (69 proc.), vis tik daugelis neatpažįsta pagrindinių partijų idėjų, šūkių, negali jų susieti su konkrečia partija (išskyrus Darbo partijos ir Drąsos kelio).³ Tai iliustruoja, kad jaunimas supranta ir vertina politinį aktyvumą, tačiau ne visuomet į šiuos procesus įsigilina kokybiškai.

Ši situacija suprantama ir ją siekiama koreguoti formalioje ugdymo sistemoje.

Socialinio ugdymo bendrosiose nuostatose aiškiai įvardyti socialinio lavinimo siekiai „<...> kad išsiugdytų gebėjimus aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, bendrauti ir bendradarbiauti, siekti įgyvendinti jiems ir visuomenei svarbius tikslus; kad ugdytųsi tautinę ir pilietinę savimonę, grindžiamą demokratinėmis ir kultūrinėmis tautos vertybėmis.“⁴ Pastebimas siekis šias nuostatas įgyvendinti ir praktikoje - kad pamokos nebūtų tik teorinės, atitrūkusios nuo visuomenei ir pačiam moksleiviui artimų problemų, kad būtų orientuotos ne į žinių kaupimą, o jų įsisąmoninimą, įgūdžių lavinimą. Lietuvoje Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros (NMVA) užsakymu atliktas tyrimas parodė, kad 88 proc. mokytojų mano, kad pamokose orientuojamasi būtent į mąstymo lavinimą, praktinį žinių taikymą, naudojami aktyvūs metodai. Tam pritaria ir 81 proc. tėvų. Patys mokiniai (67 proc.) teigia dažnai atliekantys užduotis grupėse.⁵ Būtina užtikrinti, kad toks požiūris būtų įgyvendintas ir užsibrėžti rezultatai pasiekti pasitelkiant tam tinkamiausius ugdymo principus ir priemones, pasiremiant kitų šalių patirtimi.

Ypatingai svarbu kritinį mąstymą apie socialinius procesus skatinti baigiamosiose klasėse,

kai mokinys turi ne tik asmeninį santykį, vaidmenį visuomenėje, bet ir poreikį suprasti tai, kas vyksta aplinkui. Kai jis tampa vis savarankiškesnis, priima sprendimus dėl savo ir visuomenės ateities, pradeda dalyvauti darbo rinkoje, balsuoti. Penkiolikmečių ir vyresnių mokinių ugdymą reikia kreipti taip, kad jie galėtų formuluoti idėjas, kaip jų bendruomenė, šalis ir pasaulis gali patobulėti, tą planuoti ir veikti šia linkme asmeniškai ir bendruomenėje.⁶

² AKROMIENĖ, Judita; DIRŽINSKAITĖ, Aušrinė. *Apklausa: Jaunimas ir politika [interaktyvus]*, 2015 [žiūrėta 2017 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://eurohouse.lt/wp/wp-content/uploads/2015/10/Apklausos-Jaunimas-ir-politika-apibendrinimas.pdf>

³ ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA. *Pagrindinio ugdymo bendrosios programos: socialinis ugdymas*. [žiūrėta 2017 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/6_Socialinis-ugdymas.pdf

⁵ ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA. *KITAS ŽVILGSNIS Į UGDYMO PROCESĄ. Ką apie pamoką galvoja mokytojai, mokiniai, tėvai ir išorės vertintojai? [interaktyvus]*, 2014 [žiūrėta 2017 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Kitas-%C5%BEvilgnsis-%C4%AF-ugdymo-proces%C4%85.pdf>

⁶ Child & Youth Finance International. *A Guide to Economic Citizenship Education Quality Financial Social and Livelihoods Education [interaktyvus]*, 2013 [žiūrėta 2017 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://issuu.com/childfinanceinternational/docs/a-guide-to-economic-citizenship-education-cyfi>

KERTINIAI SOCIALINIO SĄMONIN- GUMO UGDYMO PRINCIPAI

Kritinis mąstymas

Vokiečių socialinės politikos teoretikas F. Naumannas, vienas pirmųjų nagrinėjęs pilietinio ugdymo, politinio sąmoningumo santykį su žiniasklaida, pažymi, kad žiniasklaidoje „<...> pateikiant sausą informaciją be vertinimo ir struktūravimo, iš skaitytojo atimamas saugumas, slypintis galėjime savarankiškai susiformuoti asmeninę nuomonę.“⁷ Atsirinkti, apdoroti, vertinti, interpretuoti, sieti faktus - reiškia galimybę mąstyti laisvai, o laisvas mąstymas ir jo raiška - laisvos visuomenės pagrindas. Kritinis mąstymas - tai įprastų tikrovės aiškinimo teorijų kvestionavimas, dekonstravimas - tam, kad būtų išaiškinta mąstymo logika, silpnosios argumentacijos vietos, būtų atsivertę diskusijai ir kritikai, suprasta esmė ir galima nauja interpretacija keičiantis aplinkybėms. Kaip švietimo temą nagrinėdamas, pabrėžė vokiečių filosofas I. Kantas „Švietimas yra žmogaus išvadavimas iš nesavarankiškumo, dėl kurio žmogus pats kaltas. Nesavarankiškumas yra nesugebėjimas naudotis savo protu kitų nevadovaujamam. O žmogus pats kaltas dėl to, jei nesavarankiškumo priežastis yra ne proto stoka, bet stoka pasiryžimo bei drąsos naudotis savo protu kitų nevadovaujamam. Sapere aude! Turėk drąsos pats naudotis savo protu! Toks yra švietimo šūkis.“⁸ Švietimas išvaduoja žmogų iš manipuliacijų, įgalina nepriklausomą mąstymą, asmeninę nuomonę.

Diskusija

Tam, kad mokiniai suprastų aktualijas, reikia juos supažindinti su diskusijomis viešojoje erdvėje, parodyti skirtingas aiškinimo versijas. Tai - įrankis provokuoti pačių moksleivių diskusiją, lavinti gebėjimą argumentuoti, priimti kitokius įsitikinimus, mąstymo logiką ir vertybes, nebijoti klysti, keisti nuomonės. Tai padeda susiformuoti pagrįstą asmeninę poziciją, pagarbą kitokioms nuomonėms, jų prielaidų ir galimų pasekmių suvokimą. Pokalbis yra vienas iš svarbiausių būdų, per kurį lavinamas savarankiškas mąstymas ir pažįstama kita mąstymo logika. Pokalbio metu nuomonės papildo viena kitą, patobulėja supratimas.

Diskusija sukuria prielaidas pažinimo konfliktui kilti ir tuo pat metu suteikia priemones tą konfliktą išspręsti įsitraukiant į diskusiją. Diskutuodami mokiniai gali aktyviai tikrinti savo supratimą lygindami su kita patirtimi, gauti informacijos ir paaiškinimų, kurie padėtų sužinoti ar suprasti tai, kas svarbu. Kalbant apie socialines diskusijas, „Pagrįsta nuomonė, kaip vertinti ir spręsti tam tikrą problemą yra tai, kas diskusiją daro tikra diskusija. Nuomonės - tai interpretacijos, iš skirtingų kampų nuskaidrinančios problemą. Interpretacijos skirtingos, nes visi turi skirtingas patirtis ir požiūri. <...> Diskusijų klasėje tikslas nėra tik įgyti žinių, žymiai svarbiau yra žinių ir požiūrių refleksija.“⁹

⁸ KANTAS, Imanuelis. Atsakymas į klausimą „Kas yra švietimas“ [interaktyvus], 1784 [žiūrėta 2017 m. sausio 9 d.]. Prieiga per internetą: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LF00/Immanuelis_Kantas_Atakymas_%C4%AF_klausim%C4%85_KAS_YRA_%C5%A0VIETIMAS.LF4800.pdf

⁹ VASTERLING, Veronica. What is the aim of discussion? A provisional answer with the help of Habermas and Arendt. *Arts and Humanities in Higher Education journal* [interaktyvus], 2016, p. 2 - 12 [žiūrėta 2017 m. sausio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1474022216629124>

Asmuo - socialinių reiškinių centras

Asmuo gali keisti netenkinančią situaciją, jis yra savo paties, savo šeimos, mokyklos, valstybės šeimininkas. Tai galioja edukaciniu požiūriu, nes visos socialinio ugdymo teorijos siejamos su į asmenį orientuotu požiūriu (Person-centred approach - PBS). Pagrindinis šios metodologijos principas sukurtas pagal Geštalto psichologo Kurta Goldstein¹⁰ idėjas, kurias pratęsė Carl Rogers¹¹ ir Abraham Maslow¹² jas papildydami savirealizacijos idėjomis. Žmogus atsakingas yra tuomet, kai yra laisvas, ir laisvas yra tuomet, kai atsakingas (Richardson, 1985). Asmens - centro koncepcija taip pat aktuali ir socialinėse teorijose. Visuomenė - tai sąveikaujančių individų visuma, o ne atskirus tikslus ir taisykles turintis mechanizmas. Visuomenėje procesai nevyksta cikliška, jiems negalioja gamtamokslis determinizmo principas, nes visuomenės centre - žmogus.¹³ Procesus veikia pasirinkimai ir bendradarbiavimas. Kainos kyla arba krenta, priimami įstatymai, egzistuoja patyčios - ne dėl to, kad veikia kažkokie abstraktūs dėsniai, bet dėl žmonių veiklos. Ekonominiai, politiniai, kultūriniai įvykiai - tai žmonių veiklos atspindys. Todėl svarbu pastebėti savo pasirinkimų tiesioginius ir netiesioginius padarinius sau, aplinkai ir kitiems, tą reflektuoti, iš to mokytis ir tobulėti. Pasak edukologo ir filosofo L. Degėsio mūsų gyvenimas - tai tarsi viso gyvenimo trukmės eksperimentas, kuriame svarbiausias yra pats procesas, bet ne jo rezultatas.¹⁴ Todėl socialinio ugdymo teorijos ir praktika siekia įtraukti tokius metodus ir instrumentus, kurie įgalina savarankiškai veikti, siekti, kurti, gauti rezultata, jį apmąstyti ir keisti elgesį. Realių situacijų interpretacija, diskusija ir argumentais grįsta analizė - raktas suvokti ir keisti pasaulį. Šis suvokimas reikalauja kompleksinių įgūdžių ir tam tikrų disciplinų principų išmanymo.

Suprastos žinios ir gebėjimai

Benjamino Bloomo ugdymo uždavinių klasifikacija sukurta 1950-aisiais, tapo pagrindu planuojant ir organizuojant ugdymo procesą, ji plačiai taikoma iki šių dienų. Pagal šią klasifikaciją, žemiausias mokymo tikslas yra žinios, toliau seka suvokimas, taikymas, analizė, sintezė ir aukščiausias lygmuo - vertinimas. Laikantis tradicinės koncepcijos, ugdymo procesas pradedamas nuo žemiausių tikslų ir einama link aukštesnių, tačiau besikeičiančios mokymo tradicijos ir aplinkybės verčia mokytojus apversti šią sistemą aukštyn kojomis bei siekti tikslų per kūrybą ir projektinę veiklą. Nors priemonės ir skiriasi, bet tikslas išlieka tas pats - orientuoti mokymo procesą taip, kad žinios būtų įsisąmonintos, o ne išmoktos atmintinai. Žinios suvokiamos kaip svarbios tuomet, kai suprantama jų nauda, kai jų savarankiškai su tikslu atsakyti į klausimą, išspręst problemą ieškoma. Greitas informacijos, žinių gavimas per technologijas įgalina ugdymo procesą koncentruoti į gebėjimų ugdymą. Vis labiau populiarėja mišraus mokymosi (ang. blended learning) koncepcija, kai žinių ieškoma internete, o jas aptarti, įsisąmoninti padeda mokytojas ir klasės draugai. Kai žinios pasiekiamos mygtuko paspaudimu, svarbu mokyti atsirinkti patikimus šaltinius ir vertinti, interpretuoti surastą informaciją, sieti ją su kitais faktais, lyginti, daryti išvadas. Pavyzdžiui, žymiai svarbiau paklausti - kodėl Lietuva tiek kartų istorijoje turėjo keisti sostines, o ne kokios ir kada buvo laikinosios Lietuvos sostinės. Tokie bendrieji įgūdžiai kaip kūrybinis mąstymas, problemų analizė, sprendimų paieška, gebėjimas prisitaikyti, bendradarbiavimas šiandien yra svarbesni nei mokyklos baigimo pažymėjimas ar net mokslinis laipsnis.

Vertybių įvairovė ir tolerancija

Mąstant apie socialinę tikrovę neįmanoma ir netikslinga apsiriboti vien loginiais argumentais, vertybės yra neatsiejama suvokimo dalis. Svarbu moralės sistemą atskirti nuo moralizavimo. Moralės sistema - individualių, įsisąmonintų vertybių rinkinys ir

atvirumas kitoms moralinėms nuostatom, visuomenėje esančios vertybių įvairovės suvokimas ir gebėjimas prisitaikyti. Moralizavimas - bandymas sukurti „teisingiausią“ moralės teoriją, jos nesilaikymą traktuoti kaip amoralų elgesį. Kaip pastebėjo ekonomistas ir filosofas F. Hayekas „Visuomenė, kurioje nepripažįstama, kad kiekvienas turi individualias vertybes ir jų siekia - negerbiamas individualus orumas ir nepažįstama laisvė“.¹⁵ Kalbant apie socialines problemas ir jų sprendimus labai svarbu užduoti klausimą - ar tai teisinga, sąžininga, tačiau nesiekti visiems vieno „teisingo“ atsakymo. Kalbėti apie vertybių susiformavimo priežastis, tam tikrų vertybinių nuostatų laikymosi pasekmes.

Įsitraukimas į visuomenės gyvenimą

Jei ugdymas suprantamas kaip socialus procesas, reikšminga yra ir socialinė aplinka, kurioje jis vyksta. Nuo socialinės sąveikos kokybės priklauso mokinio kognityvinių galių raida, mąstymo įpročių formavimasis. Sąveika yra tas veiksnys, nuo kurio priklauso, ar mokiniai sėkmingai ugdys kognityvines galias, ar kai kurios galios bus apleistos, jei sąveika jų nesūlys (L. Vygotskis)¹⁶. „Šalys, kuriose trūksta politinio įsitraukimo yra pamerktos oligarchijai, kai galia sutelkta vienoje rankose. Ilguoju laikotarpiu demokratija neišgyvens be aktyvių piliečių.“¹⁷ Todėl būtina įgalinti aktyvų dalyvavimą visuomenės gyvenime. Viena efektyviausių socialinio mokymosi formų - patirti, mokytis iš pavyzdžio, aktyviai dalyvauti mokyklos ir bendruomenės gyvenime. Socialinis dalyvavimas pripažįstamas kaip vienas iš esminių socialinio ugdymo būdų (Degėsis, 2009; Ruškus, Mažeikis, 2007; Zaleskienė, 2011; Burvytė, 2015, Targamadzė, 2014, 2015; Kvieskienė, Kvieska, 2012, 2014, 2015; Kvieskienė, Briedis, Čiužas, Zaleskienė, 2014).

Socialinio ugdymo diskursas įgalina diskusiją apie skirtingų asmenų dalyvavimą visuomenės gyvenime, jų „įgalinimą, įtraukimą,

socialinės aplinkos priartinimą prie paties asmens“ (Mažeikis, 2007, p. 40). Pilietinės visuomenės tyrėjai (Putnam¹⁸, 2004, 2015), akcentuodami socialinio kapitalo svarbą asmenims ir jų grupėms, pabrėžia, kad būtina skatinti asmenis kurti ir stiprinti socialinius ryšius, padėti vienas kitam, pasitikėti. Į dalyvavimą, kaip į socialinio kapitalo kaupimo būdą bei naujus socialinius mechanizmus, žvelgiama ne tik ekonominiu, bet ir socialiniu, etiniu, psichologiniu, emociniu ir pilietinės atsakomybės požiūriais. Tuo paryškinama dalyvavimo svarba, stiprinant socialinį identitetą ir apibūdinant jo raiškos būdus.

¹⁰ GOLDSTEIN, Kurt. *The Organism: A Holistic Approach to Biology Derived from Pathological Data in Man*. New York: Zone Books, 1995. ISBN 0942299973

¹¹ *Person-Centered Therapy (Rogerian Therapy)*. GoodTherapy.org. Paskutinį kartą atnaujinta 2015 m. vasario 7 d. [žiūrėta 2017 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.goodtherapy.org/learn-about-therapy/types/person-centered>

¹² Abraham Maslow. *The pursuit of happiness*. [žiūrėta 2017 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pursuit-of-happiness.org/history-of-happiness/abraham-maslow/>

¹³ HAYEK, Friedrich. A. *The Counter-revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason*. Glencoe, Illinois: „The Free Press“, 1952. p. 209. ISBN 0913966665

¹⁴ DEGĖSYS, Liutauras. *Theory of Education as the Deconstruction and Interpretation of Social Reality*. 2009. p. 45 [žiūrėta 2017 m. sausio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/filosofija/2009/deg.pdf>

¹⁵ HAYEK, Friedrich A. *The Constitution of Liberty: The Definitive Edition*. New York: „Routledge“, 2011. p. 141.

¹⁶ ВЫГОТСКИЙ, Лев С. *Психология развития человека*. Москва: Издательство „Эксмо“, 2005. p.208-547 ISBN 5-699-13728-9

¹⁷ MAIELLO, Carmine, OSER, Fritz, BIEDERMANN, Horst. *Civic Knowledge, Civic Skills and Civic Engagement*. European Educational Research Journal [interaktyvus]. 2003. p. 384. [žiūrėta 2017 m. sausio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.2304/eej.2003.2.3.5>

¹⁸ PUTNAM, Robert D. *Our Kids: The American Dream in Crisis*. New York: Simon & Schuster, 2015. ISBN 9781476769899

Žinant įsitraukimo motyvus, galima jį skatinti. Švietimo ir mokslo ministerijos atliktas tyrimas atskleidžia, kad dauguma mokinių pagrindine įsitraukimo priežastimi įvardija - galimybę išbandyti save, išmokti dirbti komandoje, įgyti dalyvavimo gebėjimų. Nedalyvaujantieji tokioje veikloje savo pasirinkimą pagrindžia - įdomesnių veiklų turėjimu, nepakankama informacija, per menka paskata iš išorės.¹⁹ Socialinio ugdymo pamokos supažindindamos su socialinių reiškinų svarba kartu sužadina motyvaciją aktyviau įsitraukti į visuomenės gyvenimą ir tai nebūtinai turi būti specialios išorinės iniciatyvos, visa mokyklos veikla - tai bendruomenės atspindys, procesai, sprendimai, į kuriuos turėtų įsitraukti ne tik administracija, mokytojai, bet ir patys mokiniai, jų tėvai.

„<...> socialinę mokinių brandą skatina visos mokyklos bendruomenės gyvenimas: ugdymo proceso organizavimas, papildomas ugdymas, partneriškas mokyklos bendruomenės narių bendravimas ir bendradarbiavimas, mokyklos ryšiai su vietos bendruomene, sveikos gyvensenos įgūdžių plėtojimas. <...> Praktiniams socialinio ugdymo gebėjimams ugdytis ypač reikšminga mokinių socialinė veikla.“²⁰ Dalyvaudami bendruomenės veikloje, vaikai ne tik mokosi kultūriškai priimtinių mąstymo ir kalbėjimo būdų, ne tik perima kultūrinį palikimą, bet ir kuria naujas bendrabūvio, komunikacijos formas ir normas, kurias laiko teisingomis ir atitinkančiomis asmeninius poreikius ir bendruomenės normas.

Ugdymas suprantamas ir kaip kultūrinio tęstinumo, ir kaip kultūrinio atsinaujinimo, pozityvių socialinių pokyčių veiksnys. Kartais sociokultūrinė mokymosi teorija grindžiamas ugdymas vadinamas transformuojančiu. Toks ugdymas yra nukreiptas į asmens ir aplinkos transformavimą siekiant asmeninių pragmatinių tikslų (pavyzdžiui, įgalinant mokinius prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų), o per tai visuomenės tobulėjimo. Socialinis ugdymas, pasak J. Dewey, yra sėkmingas tada, kai mokyklos darbo metodai skatina socialinę partnerystę, bendradarbiavimą, vertybių internalizavimą, o moraliniai principai tampa elgesio įpročiais, o ne išmoktomis taisyklėmis.

Mokytojas - atradimų gidas

Ugdymo proceso kreipimas gebėjimų link transformuoja ir tradicinę mokytojo sampratą. Pripažįstama, kad pokyčiai pasaulyje - informacijos sklaida ir technologijos iš esmės keičia mokytojo vaidmenį, iš žinių eksperto jis turi pasikeisti į pagalbininką, mokymosi proceso konsultantą, padėjėją (Dwyer, Ringstaff and Sandholtz 1991, Hadley and Sheingold 1993, Ravitz, Becker and Wong 2000). Nors mokytojas negali daryti tiesioginio poveikio mokiniui, mokinys gali mokytis tik pats, tačiau mokytojas gali motyvuoti, įgalinti, sužadinti smalsumą. Šiam mokytojo vaidmeniui atskleisti L. Vygotskis pateikia vaizdžią sodininko ir mokytojo vaidmens paralelę, mokytoją laikydamas pirmiausia edukacinių aplinkų kūrėju. Tais atvejais, kai mokytojas pakeičia knygą ir tampa pagrindiniu žinių šaltiniu, jis praranda ugdytojo ir fasilitatoriaus vaidmenį. Geriausiai savo vaidmenį jis atlieka tais atvejais, kai sugeba pats atsitraukti, bet įgalina palankų aplinkos poveikį sėkmingai edukacijai. Paties mokytojo motyvacija ir įsitikinimai yra įrankis motyvuoti moksleivį, įgalinti jį ugdytis savarankiškai.²¹ Kai mokytis galima tiesiog internete su geriausiais dėstytojais ir mokytojais iš viso pasaulio, svarbu tinkamai išnaudoti buvimo klasėje, gyvo bendravimo ir galimybės nagrinėti vietos aktualijas privalumus. Mokytojas turi nuspręsti, kurios kurso dalies bus mokomasi interaktyviai, o ko klasėje. Mokytojas parenka priemones, medžiagą, užduotis, vertinimo gaires. Mišrus mokymasis, įgalintas mokytojo - gido, suteikia lankstumo, įgalina savarankiškai planuoti mokymąsi, padaro jį lengviau prieinamu, neatsietu nuo gyvenimo, taip pat leidžia sutaupyti resursų.²²

Įsivertinimas

Tam, kad mokinys už mokymąsi prisiimtų atsakomybę - reikia leisti jam pačiam įsivertinti savo pažangą. Parodyti, kokias žinias ir gebėjimus jis turėtų pasiekti kurso pabaigoje, padėti įsivertinti esamą lygį ir raginti mokymąsi kreipti į šio atotrūkio mažinimą. Grįžtamasis ryšys mokymosi eigoje yra labai svarbus, bet jis neturėtų būti atsietas nuo realaus noro žinoti savo pažangą, pasitikrinti ar esi teisingame kelyje. Suomijoje, kuri laikoma lydere švietimo srityje, įsivertinimui naudojami mokinio pasiekimų aplankai (angl. portfolio), mokymosi dienoraščiai, recenzijos. „Uždari testai moko atsakinėti į uždaro testo klausimus, realybėje ir darbo rinkoje testų nėra, yra tikros situacijos, kuriose reikia taikyti informaciją ir komunikuoti taip, kad būtų suprastas.“

¹⁹ ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA. Tyrimo ataskaita: 16 -24 METŲ AMŽIAUS JAUNIMO VISUOMENINIS DALYVAVIMAS. [žiūrėta 2017 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/16-24_amz_jaun_visuom_dalyv.pdf

²⁰ ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA. Pagrindinio ugdymo bendrosios programos: socialinis ugdymas. [žiūrėta 2017 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/6_Socialinis-ugdymas.pdf

²¹ KATZ, Idit; SHAHAR, Bat-Hen. What makes a motivating teacher? Teachers' motivation and beliefs as predictors of their autonomy-supportive style. *School Psychology International journal* [interaktyvus]. 2015 [žiūrėta 2017 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0143034315609969>

²² CIMO, The Centre for International Mobility. *Strategia 2020 - Suuntana aidosti avarakatseinen Suomi*. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2017 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/17891_CIMOn_strategia_2020.pdf

INTEGRUOTOS PILIETIS- KUMO, ETIKOS IR EKONOMIKOS PAMOKOS

Nuo XX a. 9-to dešimtmečio stiprėja socialinio konstruktyvizmo požiūris į pažinimą,

grįstas prielaida, kad bet koks pažinimas ir pati realybė yra bendros socialinės veiklos konstruktas. Šia prieiga paremtas integruotas ugdymas. „Globalizacijos, informacinių technologijų paplitimas pagreitino informacijos srautą, todėl mokykla, Bendrosios programos pabrėžia tarpdisciplininių ryšių svarbą, prasmingo mokymosi idėjas. Tai siejama su naujais tyrimais, nustatančiais, jog pagrindinė smegenų savybė yra ieškoti ar atrasti modelius ir bendras prasmes. Manoma, kad žmogaus smegenys atskirais atvejais netgi gali priešintis atskirų, suskaldytų faktų mokymuisi, todėl mokslininkai neuropsichologijos pagrindu sujungė edukologijos idėjas, kurias galima taikyti integruoto mokymo procese.“²⁴

Mokymas suprasti realius įvykius ir socialinio sąmoningumo ugdymas reikalauja ne tik laikytis specifinių ugdymo principų,

bet ir perdenkti tradicines disciplinas. Tam, kad turėtume vientisą socialinio pasaulio vaizdą reikia remtis skirtingų disciplinų žiniomis, išvalgomis ir logika. Tą pabrėžia ir socialinio ugdymo programa: „Integruojamoji socialinio ugdymo ašis yra siekis ugdyti sąmoningą ir aktyvų savo tautos ir pilietinės visuomenės narį. Mokydamiesi socialinio ugdymo dalykų, dalyvaudami mokyklos ir vietos bendruomenių gyvenime, mokiniai skatinami susidaryti visuminį pasaulio, kuriame jie gyvena ir veikia, vaizdą.“²⁵ Prasmingas mokymosi procesas turėtų atsispirti nuo realaus pasaulio reiškinių, kurie būtų analizuojami, remiantis kritinio mąstymo kompetencija, skirtingų disciplinų principais bei bendrosiomis ir specifinėmis žiniomis. Tikslas yra mokyti suprasti pasaulį, jo reiškinius, dėsnius ir neapibrėžtumą. Integruotas ugdymas - tai jautrumo link nukreiptas procesas, apjungiantis skirtingų sričių žinias, įgūdžius ir sąmoningumą.²⁶

Integruotas požiūris į problemas yra sėkmingas,

kai jis grindžiamas visapusišku mokinio pažinimu, dialoginiu ir probleminiu mokymu, kurio esmė, pasak J. Dewey²⁷, ta, kad mokinys pats privalo rasti problemą, ją spręsti savarankiškai, taikydamas turimas žinias. Problemų sprendimo metodai, projektai, kuriuos ypač skleidė J. Dewey²⁸ ir jo sekėjai - tai kelias į integruotą mokymą, kurio pirminė raiška - kompleksinis, ištisinis mokymas ir koreliacijos principo taikymas. Spręsdami problemas, įgyvendindami projektus, mokiniai integruoja atskirų dalykų žinias į visumą, giliau supranta tikrovės ir mokslo ryšį. Problemos paprastai pasirenkamos ne vadovėlinės (teorinės), o taikomojo pobūdžio, reikalingos ir suprantamos vaikams ir jų artimiausiai aplinkai. J. Dewey ir jo sekėjai mokyklą ir edukacines aplinkas vertina kaip priemonę, padedančią jaunam žmogui sėkmingai integruotis į socialinį gyvenimą. Todėl išskirtinė vieta tenka tokiems ugdymiesiems dalykams kaip etika, pilietinis ugdymas, ekonomika ir kitoms mokslo žinioms, kurios padeda spręsti praktines problemas ir sėkmingai integruotis į visuomenę.

Socialinio ugdymo integracijos trukdžiai apibendrinti valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“:

menkas gyventojų aktyvumas, netinkamas subsidarumo principo įgyvendinimas, atsakomybės stoka, nepakankami kūrybiškumo ir verslumo įgūdžiai. Tai skatina integruojant socialinio ugdymo dalykus aktyviau pasitelkti sumaniosios socializacijos elementus. Patyriminio mokymosi elementai, išgyvenimo, gyvosios pedagogikos patirtys, kai mokymai vyksta nestandartinėse erdvėse, pasitelkiant bendruomenes pagerina ugdymosi kokybę.

Socialinis ugdymas turi ilgiausią integracijos patirtį jungiant įvairius socialinius ir humanitarinius mokymosi dalykus visame pasaulyje.

Socialinio ugdymo integracija ilgiausią tradiciją turi Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Kanadoje, kur didžioji dauguma mokymo medžiagos ir programos tikslų sutelkti į integruotą, tarpdisciplininį požiūrį. Australijos Adelaide deklaracija (DETYA) ragina mokyklose mokyti vaikus savarankiškai priimti sprendimus ir priimti atsakomybę moralės, etikos ir socialinio teisingumo klausimais, ugdyti gebėjimus atrasti gyvenimo prasmę ir būti aktyviais ir informuotais piliečiais, įsipareigojusiais saugoti demokratijos principus ir idealus. Japonijos nacionalinė švietimo politika reikalauja, kad visi studentai studijuotų integruotus dalykus, tokius, kaip: „žmonės ir industrinė visuomenė“. Kinijos Respublikos (Taivanas) Konstitucijoje teigiama, kad būtinas pilietinis švietimas, kuris ugdytų nacionalinę dvasią, savivaldą, moralę, sveiką kūną, mokslo žinių, verslumo ir savo gyvenimo valdymą (158 straipsnis). Pietų Afrikos Respublikos ugdymo programose nėra atskiro socialinio ugdymo kurso, PAR Švietimo ir mokslo ministerija reikalauja, kad mokykloje būtų ugdoma „pagarba žmogaus teisių vertybėmis, pilietinė atsakomybė ir pagarba aplinkai.“ Kitose šalyse tokiose kaip: Gana, Zimbabvė, Naujoji Zelandija, Čekija, Jungtinė Karalystė, Honkongas, kitose Azijos ir Europos kraštuose „socialinis ugdymas“ dažniausiai vartojamas socialinių mokslų fakultetų vidurinių mokyklų ir universiteto istorikų, antropologų, sociologų, ekonomistų ir kitų socialinių mokslų kontekste.

Dažniausiai socialinio ugdymo kontekste integruojama istorija, geografija, ekonomika, pilietinis ugdymas.

Tokios programos skatina asmeninę atsakomybę ir pilietinį dalyvavimą. Populiariausi būdai integruoti ugdymo turinį yra pasirinkti bendrą temą ir ją nagrinėti per atskirų dalykų kontekstus. Pedagogai susitaria veikti kartu, planuoti, kurti integruotą turinį ir pasirinkti temas. Šis integracijos būdas apibūdinamas kaip „teminis“. Pedagogai Susan Kovalik, Erik Klein plėtoja draugiškos vaikui edukacinės aplinkos ir integruoto ugdymo idėjas. S. Kovalik siekė sukurti ypatingai efektyvius integruoto mokymo modelius, pabrėžiančius didžiosios idėjos ir teminio mokymo svarbą. Mokant apie socialinę realybę, temos pasirenkamos, atsižvelgiant į aktualius socialinius reiškinius. Reiškiniai nagrinėjami kaip visuma, realiame kontekste, peržengiant atskirų disciplinų ir klasės ribas. Jie identifikuojami, iškeliant klausimą ar problemą (pvz. Kaip išspręsti skurdo problemą?). Mokymasis itin efektyvus, kai klausimus kelti ir atsakymų ieškoti gali patys mokiniai, tuomet jiems įdomu, jie motyvuoti sužinoti. Tokiu būdu įgyta informacija yra gilesnė ir įsąmoninta, o informacija gauta skaitant ar nagrinėjant tik teoriją išlieka paviršutinė. Ontario Švietimo ministerija (Kanada) integruodama mokymosi dalykus rekomenduoja galvoti apie svarbius dalykus realiame pasaulyje ir skatinti suvokimą. Integruoti dalykai suteikia mokiniams galimybes dalyvauti kuriant naują turinį. Mokytojai integruoja dalykus, susitaria dėl specifinių žinių ir įgūdžių įvairių dalykų srityse ir įtraukia juos į planus. Integruotos mokymosi patirtys suteikia mokiniams galimybes stiprinti ir pristatyti (demonstruoti savo žinias ir įgūdžius kontekstuose asortimentą (Ontario Švietimo ministerija, 2006 p. 23).

Suomija, kurios švietimo sistema ir rezultatai šioje srityje laikytini vienais pažangiausių,

mokykloms suteikia teisę laisvai rinktis ugdymo turinį, sudaryti programą, atsižvelgiant į vietos specifiką, kultūrinę aplinką, mokyklos ir bendruomenės infrastruktūrą, mokytojų kompetencijas. Tikslas - supažindinti mokinių su realia aplinka, padėti užmegsti ryšius su vietos bendruomenėmis, verslais, kad būtų lengviau planuoti ateitį, karjerą. Skatinamas mokymas per patirtis, bendradarbiavimą. Mokiniai patys planuoja, įsivertina, priiima atsakomybę. Tokios temos kaip aktyvus pilietinis įsitraukimas, verslumas, darbas, gerovė, vystymasis, kultūra, komunikacija ir technologijos - ne tik įtraukiamos į ugdymo programas, bet ir aktyviai plėtojamos kasdieniame mokyklos gyvenime. Mokiniai patys kuria edukacines aplinkas, dalyvauja mokyklos valdyme, jų nuomonė vertinama, jie įsitraukia į bendradarbiavimą su vietos bendruomene, verslu, stebi ir vertina viešąsias institucijas.

Integruoto socialinio ugdymo temos

Pateikiame pavyzdį, kaip 9-10 klasėje galima vystyti integruoto teminio socialinio ugdymo idėją, pasirenkant vieną aktualią temą - socialinį reiškinį, kuris nagrinėjamas trimis skirtingais lygmenimis - asmeniniu, visuomeniniu ir globaliu. Kiekvienoje iš temų, remiantis gebėjimų ugdymu ir žinių perteikimu, numatytų bendrosiose šių trijų disciplinų ugdymo programose³².

²⁵ ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA. Pagrindinio ugdymo bendrosios programos: socialinis ugdymas. [žiūrėta 2017 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/6_Socialinis-ugdymas.pdf

²⁶ SAVAGE, Jonathan. *Cross-Curricular Teaching and Learning in Secondary School*. New York: Routledge, 2010. p. 8. ISBN: 9780415565035

²⁷ FIELD, Richard. *John Dewey (1859–1952). The Internet Encyclopedia of Philosophy [interaktyvus]* [žiūrėta 2017 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.iep.utm.edu/dewey/>

²⁸ VALATKIENĖ, Stasė. *Visuminio ugdymo problema naujosios pedagogikos teorijoje ir praktikoje [interaktyvus]*. 2005 [žiūrėta 2017 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/download/9731/7505

²⁹ KOVALIK, Susan. *Nine brain-compatible elements that influence learning*. [žiūrėta 2017 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.hope.edu/academic/education/wessman/unit5/braincompatible.html>

³⁰ KLEIN, Erin. *10+ Tips for Using Brain-Based Methods to Redesign Your Classroom*. Paskutinį kartą atnaujinta 2016 m. gegužės 1 d. [žiūrėta 2017 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.edsurge.com/news/2016-03-01-10-tips-for-using-brain-based-methods-to-redesign-your-classroom>

³¹ *Phenomenon Based Learning. Phenomenal Education oficialus puslapis*. [žiūrėta 2017 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.phenomenaleducation.info/phenomenon-based-learning.html>

³² *Vidurinio ugdymo bendrosios programos. Oficialus Švietimo portalas*. [žiūrėta 2017 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/vidurinis-ugdymas_bendras_2.aspx

1 problema: SKURDAS

Asmeninis lygmuo: Kaip galiu padėti skurstantiems?

EKONOMIKA: privati parama, ne pelno organizacijos

ETIKA: draugystė, empatija

PILIETIŠKUMAS: NVO (pilietinė organizacija), aktyvus dalyvavimas visuomenės gyvenime

Visuomeninis lygmuo: Ar įmanoma išspręsti skurdo problemą?

EKONOMIKA: turtas ir skurdas, darbas, valdžios ir privati parama, labdara, infliacija

ETIKA: skurdo mažinimas, šeimos etika ir finansai

PILIETIŠKUMAS: solidarumas, socialinis teisingumas

Globalus lygmuo: Kodėl pasaulyje vis dar egzistuoja badas?

EKONOMIKA: riboti ištekliai, stygius, darbas, privati nuosavybė, lygybė prieš įstatymą, Konstitucija, tarpvalstybiniai mainai, ekonominės sistemos

ETIKA: teisė į gyvybę

PILIETIŠKUMAS: socialinė ir ekonominė gerovė

2 problema: VARTOTOJIŠKUMAS

Asmeninis lygmuo: Perku, vadinasi, esu

EKONOMIKA: paklausa ir pasiūla, mainai, kaina

ETIKA: asmens poreikiai

PILIETIŠKUMAS: laisvas pasirinkimas, laisvoji rinka

Visuomeninis lygmuo: Fryganiškas³³ gyvenimo būdas

EKONOMIKA: visuomenė ir verslas, pinigai

ETIKA: skirtingos gyvenimo prasmės sampratos, įvairios socialinės grupės

PILIETIŠKUMAS: socialinės grupės

Globalus lygmuo: Ar gyvename materialistiniame pasaulyje?

EKONOMIKA: ekonomikos objektas, vertė

ETIKA: moralūs būdai spręsti vartojimo kultūros problemas

PILIETIŠKUMAS: vartotojų teisės

3 problema: DARBAS

Asmeninis lygmuo: Kaip gyventi kaip Bilui Gatesui?

EKONOMIKA: asmeninis biudžetas, taupymas ir kaupimas, investavimas, verslas

ETIKA: autoritetas, partnerystė

PILIETIŠKUMAS: laisvoji rinka

Visuomeninis lygmuo: Kas geriau 300 Eurų parama ar 300 Eur atlyginimas?

EKONOMIKA: darbas, pajamos, atlyginimas, nedarbas, valstybės biudžetas

ETIKA: savęs įprasminimas profesinėje veikloje

PILIETIŠKUMAS: mokėjimo mokytis svarba, valdžios institucijų funkcijos

Globalus lygmuo: Ar robotai pakeis žmones?

EKONOMIKA: darbo pasidalijimas, našumas, technologijos, inovacijos, žmogiškasis kapitalas

ETIKA: žmogaus ir technikos santykis

PILIETIŠKUMAS: socialinė ir ekonominė gerovė

4 problema: TARŠA

Asmeninis lygmuo: Mano planeta - mano atsakomybė?

EKONOMIKA: privati nuosavybė

ETIKA: sąžiningumas

PILIETIŠKUMAS: pilietinė teisė, pareiga ir atsakomybė

Visuomeninis lygmuo: Aplinkai draugiškas verslas: mitas ar realybė?

EKONOMIKA: socialinė atsakomybė, išoriniai padariniai

ETIKA: kito veiklos pripažinimas, kodėl kitus smerkiame, o save teiname

PILIETIŠKUMAS: pilietinės iniciatyvos

Globalus lygmuo: Globalinis atšilimas - globalūs sprendimai?

EKONOMIKA: inovacijos, valdžios vaidmuo ekonomikoje

ETIKA: aplinkos užterštumo mažinimas

PILIETIŠKUMAS: aplinkosauga

³³ Friganizmas („freeganism“, anglišką naujadarą, sudarytas iš žodžių „free“ ir „vegan“) JAV pradėjo populiarėti dar 9-ajame dešimtmetyje, tačiau plačiau apie šį socialinį judėjimą sužinota tik pastaraisiais dešimtmečiais dėl padidėjusio žiniasklaidos dėmesio šiam reiškiniui. inter. inf. 2007. Naujųjų skolinių duomenų bazė [interaktyvus]. Lietuvių kalbos institutas, 2013 [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://nsdb.sociolingvistika.lt/zodziai.htm?zodis=friganizmas&id=1190>

5 problema: NELYGYBĖ

Asmeninis lygmuo: Būti skirtingu ar būti lygiu?

EKONOMIKA: alternatyviosios sąnaudos

ETIKA: tapatybė

PILIETIŠKUMAS: lygybė prieš įstatymą

Visuomeninis lygmuo: Atotrūkis tarp turtingų ir vargšų

EKONOMIKA: ekonominės sistemos, mokesčiai

ETIKA: su lytiškumu susiję mąstymo stereotipai

PILIETIŠKUMAS: socialinės atskirties priežastys

Globalus lygmuo: Ar globalizacija gali sumažinti atotrūkį tarp turtingų ir vargšų?

EKONOMIKA: globalizacija, tarpvalstybiniai mainai

ETIKA: lygios teisės ir galimybės

PILIETIŠKUMAS: globalizacijos esmė

6 problema: SVEIKATA

Asmeninis lygmuo: Ar mokyklos turėtų uždrausti nesveiką maistą?

EKONOMIKA: paklausa ir pasiūla, monopolija

ETIKA: laisvė ir atsakomybė

PILIETIŠKUMAS: savivaldos esmė

Visuomeninis lygmuo: Korupcija sveikatos sistemoje

EKONOMIKA: viešosios prekės ir paslaugos

ETIKA: sąžiningumas

PILIETIŠKUMAS: privatūs ir viešieji interesai

Globalus lygmuo: Genetiškai modifikuotas maistas: grėsmė ar galimybė?

EKONOMIKA: inovacijos, alternatyvios sąnaudos, konkurencija, paklausa

ETIKA: pagarba, gyvūnų teisės

PILIETIŠKUMAS: dalinimasis, informacijos visuomenė

7 problema: MIGRACIJA

Asmeninis lygmuo: Ar imigrantai atims mano darbą?

EKONOMIKA: specializacija, konkurencija

ETIKA: pagarba tautiniams skirtumams

PILIETIŠKUMAS: emigracijos priežastys, tautinių kultūrų įvairovė

Visuomeninis lygmuo: Ar turėtume atidaryti šalies sienas?

EKONOMIKA: darbo pasidalijimas, šalies ekonominė būklė

ETIKA: tautų nesantaika

PILIETIŠKUMAS: Konstitucija, ES teisinė sistema, rasinė, tautinė ir religinė tolerancija, taikus sugyvenimas bendruomenėje

Globalus lygmuo: Pasaulis be sienų

EKONOMIKA: tarptautinės prekybos ribojimai, šalių specializacija, valiutų kursai

ETIKA: tautos vertybės, skirtingos religijos

PILIETIŠKUMAS: tautinio, kultūrinio ir politinio tapatumo esmė, tarptautinis solidarumas, kultūros paveldas

8 problema: SOCIALINIAI TINKLAI

Asmeninis lygmuo: Ar esu priklausomas nuo socialinių tinklų?

EKONOMIKA: alternatyviosios sąnaudos

ETIKA: laisvė ir atsakomybė, priklausomybė nuo technikos ir kaip ji keičia gyvenimo stilių

PILIETIŠKUMAS: informacinės visuomenės problemos

Visuomeninis lygmuo: Saugus naudojimas socialiniais tinklais. Kas atsakingas?

EKONOMIKA: ekonominės sistemos

ETIKA: bendravimas internete: nauda ir grėsmės

PILIETIŠKUMAS: informacinės visuomenės problemos

Globalus lygmuo: Interneto visuomenės era

EKONOMIKA: technologijos, inovacijos, tarpvalstybiniai mainai

ETIKA: gyvo ir virtualaus bendravimo vertinimas

PILIETIŠKUMAS: žinių ir kuriančioji visuomenė

9 problema: BALSAVIMAS

Asmeninis lygmuo: Ar esu racionalus rinkėjas?

EKONOMIKA: ekonominis racionalumas, ekonomizavimas

ETIKA: individo ir minios santykis

PILIETIŠKUMAS: valstybė, suverenitetas, politinis procesas, rinkimų sistema

Visuomeninis lygmuo: Ar dauguma turi nuspręsti viską?

EKONOMIKA: ekonominės sistemos, valdžia ir visuomenė

ETIKA: demokratinės visuomenės samprata ir vertybės

PILIETIŠKUMAS: demokratinės valstybės principai ir vertybės, nepriklausomybės svarba, atstovavimo esmė

Globalus lygmuo: Populizmo banga

EKONOMIKA: riboti ištekliai, paklausa ir pasiūla

ETIKA: moralė ir politika

PILIETIŠKUMAS: ideologijos, valdžios atskaitomybė

10 problema: ŽINIASKLAIDA IR PROPOGANDA

Asmeninis lygmuo: Ar gyvenu izoliuotame žiniasklaidos burbule?

EKONOMIKA: konkurencija

ETIKA: šiuolaikinė informacinė visuomenė

PILIETIŠKUMAS: žiniasklaidos įtaka asmeniui

Visuomeninis lygmuo: Ar mūsų šalyje yra kalbos laisvė?

EKONOMIKA: valdžia ir visuomenė

ETIKA: tiesa ir nuomonė

PILIETIŠKUMAS: spaudos/žodžio laisvės esmė

Globalus lygmuo: Kaip kovoti su propaganda?

EKONOMIKA: tarptautinė konkurencija

ETIKA: požiūris į populiariąją kultūrą

PILIETIŠKUMAS: nepriklausomos žiniasklaidos vaidmuo, nacionalinis saugumas, pilietinis pasipriešinimas

IŠVADOS:
SKATINTI
IR
VENGTI

Siekiant ugdyti socialiai sąmoningą moksleivį patartina:

SKATINTI:

1. Supratimą, kad socialiniai procesai priklauso nuo žmogaus.
2. Kritinį mąstymą, teorijų vertinimą ir kvestionavimą.
3. Vertybių įsisąmoninimą, toleranciją kitokioms vertybėms.
4. Skirtingų nuomonių analizę, argumentais grįstą nuomonę, diskusiją.
5. Aktyvų įsitraukimą į visuomenės gyvenimą.
6. Gebėjimų ugdymą, mokėjimą pasirinkti faktus, juos vertinti, suprasti, sieti su realybe.
7. Mokytojo kaip pagalbininko (fasilitatoriaus) vaidmenį.
8. Žinių ir gebėjimų progreso įsivertinimą.
9. Integruoti disciplinas, mokyti pažinti vientisą realų pasaulį ir jo reiškinius.

VENGTI:

1. Socialinių procesų kaip vykstančių savaime aiškinimo.
2. Aklai kliautis įprastomis tikrovės aiškinimo teorijomis.
3. Ignoruoti vertybes ir/ar moralizuoti.
4. Kliautis vienpuse nuomone, nesigilinti į argumentus.
5. Aplinką ir vykstančius procesus laikyti nereikšmingais mokymuisi.
6. Mokyti įsiminti atsietus nuo realybės faktus.
7. Paradigmos, kai mokytojas yra ugdymo centras ir žinių perdavėjas.
8. Priverstinio, išorinio žinių tikrinimo, standartizuoto testavimo.
9. Disciplinų atskyrimo ir suskaidyto požiūrio į pasaulį. Koncentravimosi ne į reiškinius, bet į atskiras disciplinas.

